

Wojciech Pikor

"Honor i wstyd w interpretacji Ewangelii. Szkice z egzegezy antropologiczno-kulturowej", Janusz Kręcidło, Warszawa 2013 : [recenzja]

Collectanea Theologica 84/2, 194-197

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janusz KRĘCIDŁO MS, *Honor i wstyd w interpretacji Ewangelii*. Szkice z egzegezy antropologiczno-kulturowej, Lingua Sacra. Monografie 1, VERBENUM, Warszawa 2013, ss. 397.

Książd dr hab. Janusz Kręcidło, prof. UKSW, dał się poznać jako znakomity znawca Ewangelii Janowej, czego dowodem są jego cztery monografie, w tym dwie anglojęzyczne, poświęcone tej Ewangelii. W swoich badaniach naukowych nie ograniczał się tylko do metody historyczno-krytycznej, lecz poszukiwał nowych podejść do tekstu biblijnego, które pozwoliłyby na wydobyć z niego znaczeń niedostępnych temu narzędziu egzegetycznemu. W swoich studiach – nie tylko nad Ewangelią Janową, ale także nad tekstami synoptyków i listami Piotra – konsekwentnie sięgał po ujęcie antropologiczno-kulturowe. To podejście jest uznane za użyteczne w interpretacji tekstów biblijnych przez Papieską Komisję Biblijną, która w dokumencie z 1993 r. *Interpretacja Biblii w Kościele* podkreśla jego znaczenie dla studium środowiska społecznego człowieka Biblii, przynależącego do kultury śródziemnomorskiej. Podstawy metodologiczne tego rodzaju badań zostały wypracowane na gruncie egzegezy biblijnej przez Bruce'a J. Malinę. Autor w swoich kolejnych publikacjach sięgał po proponowany przez tego amerykańskiego biblistę model interpretacji antropologiczno-kulturowej, koncentrując się przede wszystkim na dynamice honoru i wstydu. Zwieńczeniem tych poszukiwań badawczych jest monografia *Honor i wstyd w interpretacji Ewangelii*, stanowiąca dojrzałe studium tematyki honoru i wstydu w kanonicznych Ewangeliach.

Cel pracy, którym jest analiza wybranych tekstów z Ewangelii kanonicznych w perspektywie metodologicznej honoru i wstydu, zostaje zrealizowany w siedmiu rozdziałach. Fundamentalny jest pierwszy rozdział (s. 25-80), który traktuje o kwestiach metodologicznych związanych z dynamiką honoru i wstydu. Kręcidło ukazuje honor i wstyd jako wartości kluczowe dla antycznej kultury śródziemnomorskiej, szczególnie w kontekście jej struktury kolektywistycznej. Prezentacja tego tła kulturowego nie sprowadza się tylko do zestawienia świadectw autorów antycznych, którzy w swoich pismach podejmują tematykę honoru i wstydu, lecz jest zorientowana na uchwycenie sposobu funkcjonowania tych wartości w relacjach społecznych. W ten sposób warszawski biblista doprowadza pod nakreślenie modelu antropologiczno-kulturowego, który będzie chciał zastosować w swoich badaniach. Bazuje w tym przypadku na metodologii wypracowanej przez B. J. Malinę, jednakże pozostaje wobec niej krytyczny, zwracając uwagę na pewne mankamenty tego modelu badawczego, m.in. na zbyt ostre rozróżnianie standardów honoru i wstydu dla mężczyzn i kobiet czy też pomijanie w publicznej grze o honor znaczenia tzw. osądu reputacji. Rozdział

pierwszy zamyka się analizą terminologii honoru i wstydu w Nowym Testamencie z trafnym spostrzeżeniem, że w badaniu tej problematyki nie można ograniczyć się tylko do występowania odpowiedniej terminologii w tekstach, lecz trzeba mieć na uwadze społeczne interakcje, które budują się wobec problemu honoru i wstydu.

Kolejne rozdziały monografii stanowią analizę już konkretnych tekstów Ewangelii kanonicznych, w których jest poszukiwana dynamika honoru i wstydu jako nowy klucz hermeneutyczny. W drugim rozdziale (s. 81-105) Kręciło wydobywa z Mateuszowej Ewangelii dzieciństwa Jezusa strategie, którymi posłużył się ewangelista, by przekonać czytelników o honorze dziedziczonym przez Jezusa, w tym m.in. sięgając po genealogię Jezusa, ukazując honor Jego rodziców i wreszcie eksponując kolejne interwencje Boga w wydarzenia związane z narodzinami Jezusa.

Przedmiotem badań trzeciego rozdziału (s. 107-182) jest zagadnienie honoru i wstydu w Ośmiu błogosławieństwach Jezusa z Ewangelii Mateusza. Autor dokonuje cennej analiz semantycznej greckiego terminu *makarios*, wykazując jego specyfikę komunikacyjną różną od błogosławieństwa. Odczytuje ją następnie w kontekście różnych modeli interpretacyjnych tekstu Ośmiu błogosławieństw, samemu opowiadając się za kluczem egzystencjalnym, który zakłada, że owe makaryzmy są odpowiedzią na dylematy konkretnych ludzi wierzących w Chrystusa, doświadczających w swoim środowisku społecznego wykluczenia i działań represyjnych zmierzających do pozbawienia ich honoru właśnie ze względu na ich trwanie w wierze w Jezusa. Taka kontekstualizacja kulturowo-egzystencjalna pozwala na nowe spojrzenie na te makaryzmy, uwalniając je od niebezpieczeństwa nadmiernej spirytualizacji.

Rozdział czwarty (s. 183-206) jest poświęcony tekstom z Ewangelii wg św. Marka, w których dominuje temat honoru rodziny. Tradycyjny model rodziny, właściwy kulturze śródziemnomorskiej, zostaje zakwestionowany przez ewangelistę, który wskazuje na wiarę w Jezusa jako kryterium przynależenia do Jego duchowej rodziny. Kryterium osądu tego, co honorowe i wstydlive w postępowaniu uczniów Jezusa, nie jest już „publiczny osąd reputacji”, lecz wola Boga Ojca objawiona w Jezusie.

Rozdział piąty (s. 207-225) koncentruje się na analizie Mk 11,27-33, w którym zostają zidentyfikowane konstytutywne elementy tzw. gry o honor, pozwalające na uchwycenie wyjątkowości honoru Jezusa.

W szóstym rozdziale (s. 227-284) zostają odniesione wszystkie istotne składniki antropologiczno-kulturowego modelu honoru i wstydu do całości Ewangelii wg św. Łukasza, w której niemal każda perykopa jest zakorzeniona w śródziemnomorskiej kulturze honoru i wstydu. Autor przybliży Łukaszkowe strategie

w ukazywaniu dziedzicznego honoru Jezusa oraz sposoby, przez które Jezusa pomnaża swój honor, sytuuje następnie Jego honor w kontekście społeczności kolektywistycznej oraz weryfikuje w narracji Łukasza specyfikę honoru zależną od płci.

Ostatni, siódmy rozdział monografii (s. 285-339) przynosi analizę Janowej narracji o męce i śmierci krzyżowej Jezusa, w której Kręcidło identyfikuje strategie ewangelisty podjęte w celu ukazania, jak wydarzenie krzyża staje się drogą do wywyższenia – pomnożenia honoru Jezusa.

Całość rozprawy zamyka zakończenie (s. 341-349), w którym autor zbiera wnioski wynikające z badań przeprowadzonych w poszczególnych rozdziałach.

Monografia J. Kręcidły stanowi w obszarze polskiej biblistyki absolutne *novum*. Wprawdzie podejście antropologiczno-kulturowe czy socjologiczne nie jest czymś nowym w egzegezie światowej, jednakże w Polsce dopiero dzięki publikacjom ks. Kręcidły zostaje ono uprzyświeczone nie tylko specjalistom, ale wszystkim zainteresowanym pogłębieniem swojego rozumienia Biblii. Jest to możliwe przede wszystkim dzięki erudycji autora, który z lekkością i swobodą językową przybliży czytelnikowi złożone kwestie metodologiczne tego podejścia, buduje w języku polskim terminologię właściwą tej metodologii, zaś złożone kwestie egzegetyczne wyjaśnia w sposób zrozumiały dla osób nie będących teologami. Bez wątplenia proponowane podejście kulturowo-antropologiczne umożliwia współczesnemu odbiorcy Ewangelii właściwe usytuowanie tych tekstów w kontekście antycznej kultury śródziemnomorskiej, ukazując zarazem wymiar egzystencjalny narracji ewangelistów, który jest ponadczasowy, a w kontekście honoru i wstydu zmuszający do refleksji nad dzisiejszym przeżywaniem tych wartości w społeczności zindywidualizowanej. Jednocześnie w swojej lekturze Ewangelii autor unika niebezpieczeństwa, które sygnalizowała Papieska Komisja Biblijna w odniesieniu do podejścia antropologiczno-kulturowego, pisząc, że „nie jest ono w stanie samo w sobie zdać sprawy ze specyficznego wkładu Objawienia” (*Interpretacja Biblii w Kościele*, 2). Warszawski biblista, preferując antropologiczno-kulturową hermeneutykę Biblii, nie rezygnuje z egzegezy historyczno-krytycznej, dzięki której jego badania nie narzucają tekstem biblijnym obcych im teorii socjologicznych czy kulturowych, lecz wydobywają z nich ewangeliczne rozumienie honoru i wstydu jako elementu objawienia przyniesionego przez Jezusa. To nowe na gruncie polskim podejście zasługuje w pełni na określenie go mianem „egzegezy antropologiczno-kulturowej”, jak czyni to warszawski biblista w podtytule swojej monografii. Jego lektura Ewangelii nie jest bowiem „eseistyczna”, co dominuje coraz częściej w biblistyce anglosaskiej, lecz bazuje na tekście oryginalnym Ewangelii, który jest odczytywany z wykorzystaniem narzędzi proponowanych przez metodę historyczno-krytyczną. To

połączenie starej i nowej hermeneutyki odsłania zupełnie nowe znaczenia tekstu, by wspomnieć tylko proponowaną przez ks. Kręcido interpretację Ośmiu błogosławieństw w perspektywie kwestionowania przez społeczność honoru osób, które uwierzyły w Jezusa, czy też lekturę Janowej narracji o męce i śmierci Jezusa jako zapisu swoistej „gry o honor” nie tylko w kontekście procesu przed Piłatem, ale całości wydarzeń składających się na śmierć Jezusa na krzyżu. Wreszcie należy podkreślić, że proponowane przez ks. Kręcido podejście antropologiczno-kulturowe pozwala współczesnemu czytelnikowi przekroczyć dystans kulturowy wynikający z historycznych uwarunkowań Ewangelii, zaś prezentowane w niej wartości odnieść do swojego życia, czyniąc je przestrzenią jeśli nie ich re-kreacji, to na przynajmniej konfrontacji o apelatywnym charakterze.

ks. Wojciech Pikor, Lublin

Martin MCNAMARA, *Targum and Testament Revisited. Aramaic Paraphrases of the Hebrew Bible: A Light on the New Testament*, Wyd. 2, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan/ Cambridge, U.K., 2010, ss. I-VIII + 1-359.

Martin M c N a m a r a to irlandzki emerytowany profesor Pisma Świętego w Milltown Institut of Theology w Dublinie. Uczony ten od kilkudziesięciu lat zajmuje się targumami, to jest aramejskimi przekładami Biblii Hebrajskiej. Szczególne miejsce w jego badaniach zajmują związki między targumami a Nowym Testamentem. Właśnie tymi tematami zajmował się na progu swojej kariery naukowej, którą rozpoczął od opublikowania rozprawy doktorskiej *The New Testament and the Palestinian Targum to the Pentateuch* (AnBib 27, Pontifical Biblical Institute, Rome 1966). Na treści tej rozprawy opierała się jego następna książka, którą opublikował kilka lat później, zatytułowana *Targum and Testament. Aramaic Paraphrases of the Hebrew Bible: A Light on the New Testament* (Grand Rapids, Michigan 1972). Po wielu latach badań i zajmowania się tą tematyką M. McNamara powraca do tego, nad czym pracował, i próbuje zweryfikować swoje tezy dotyczące targumów i ich powiązań z Nowym Testamentem.

W obu poprzednich opracowaniach McNamara zaproponował podejście do targumów i języka aramejskiego, w którym powstały, jako do kluczy do niejasnych sformułowań Nowego Testamentu. Jego zdaniem, Jezus i uczniowie mówili i formułowali myśli pierwotnie za pomocą frazeologii aramejskiej raczej niż greckiej, przedstawionej w Nowym Testamencie. To wskazywałoby, że Jezus i Jego pierwsi wyznawcy byli o wiele bardziej zakorzenieni w kulturze galilejsko-żydowskiej, niż świadczą o tym pisma chrześcijańskie. Wskazując wpływy